

УДК 785.6 (477):788.1/4

**ЖАНР КОНЦЕРТУ ДЛЯ МІДНИХ ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У
ТВОРЧОСТІ Й. ЕЛЬГІСЕРА**

Палійчук Ірина Степанівна,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри музичної україністики

та народно-інструментального мистецтва

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

palichuk@i.ua

У статті розкрито жанрово-стильові особливості концертних творів за участю мідних духових інструментів Й. Ельгісера. На основі аналітичної характеристики двох Концертино для труби та фортепіано, Концерту для валторни та фортепіано (2002) визначено, що цим творам притаманне неоромантичне спрямування, мелодійність, опора на елементи музичного фольклору, сучасна гармонія. Зроблено висновок, що аналізовані композиції концертного жанру Й. Ельгісера, поруч із авангардовими й епатажними опусами С. Зажитька, Л. Юріної, К. Цепколенко, А. Загайкевич та інших авторів, виявляють міцний зв'язок із класико-романтичними традиціями, які виявляються у законах драматургії та формотворенні, музичній мові, оптимістичному закінченні композицій, що кореспондують із життєстверджуючим світоглядом композитора.

Ключові слова: жанр, концерт, мідні духові інструменти, Й. Ельгісер, українська музика.

**ЖАНР КОНЦЕРТА ДЛЯ МЕДНЫХ ДУХОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ
В ТВОРЧЕСТВЕ И. ЭЛЬГИСЕРА**

Палийчук Ирина Степановна,

кандидат искусствоведения, доцент,

доцент кафедры музыкальной украинистики и народно-инструментального искусства ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет имени Василя Стефаника»

В статье раскрыты жанрово-стилевые особенности концертных произведений с участием медных духовых инструментов И. Эльгисера. На основе аналитической характеристики двух Концертино для трубы и фортепиано, Концерта для валторны и фортепиано (2002) определено, что этим произведениям присуще неоромантическое направления, мелодичность, опора на элементы музыкального фольклора, современная гармония. Сделан вывод, что рассматриваемые композиции концертного жанра И. Эльгисера, рядом с авангардными и эпатажными опусами С. Зажитько, Л. Юриной, К. Цепколенко, А. Загайкевич и других авторов, обнаруживают прочную связь с классико-романтическими традициями, которые оказываются в законах драматургии и формообразования, музыкальном языке, оптимистическом окончании композиций, корреспондируют с жизнеутверждающим мировоззрением композитора.

Ключевые слова: жанр, концерт, медные духовые инструменты, И. Эльгисер, украинская музыка.

THE GENRE OF THE CONCERT FOR BRASS WIND INSTRUMENTS J. ELGISER'S CREATIVITY

Paliichuk Iryna Stepanivna,

Ph.D. of Art, undergraduate,

undergraduate of Ukrainian music and folk instrumental art

of V. Stefanyk Prycarpath National University

In the article genre-style features of concert works with the participation of brass wind instruments J. Eelgiser are revealed. Based on the analytical characteristics of the two Concertino for the trumpet and piano, the Concerto for Horn and Piano (2002), it has been determined that these works are characterized by neo-romantic orientation, melodiousness, reliance on elements of musical folklore,

modern harmony. It is concluded that the compositions of J. Elgiser's concert genre, along with the avantgardic and eccentric opuses of S. Zazhitko, L. Yurina, K. Tsepkoenko, A. Zagaykevich and other authors, have a strong connection with the classically romantic traditions that are manifested in the laws of drama and formative writing, musical language, optimistic endings of compositions that correspond to the life-affirming outlook of the composer.

Key words: genre, concert, brass wind instruments, J. Elgiser, Ukrainian music.

Постановка проблеми. Український концерт для мідних духових інструментів є важливою жанровою галуззю репертуару музикантів. Упродовж другої половини ХХ ст. він пройшов значний еволюційний шлях, який можна поділити на наступні часові відрізки:

– 1950–1960-і роки – етап становлення жанру: виникають перші зразки концертів для мідних духових інструментів українських авторів – Трубний концерт Б. Яровинського, Концерт для труби і тромбона з оркестром Є. Зубцова та Концерт для туби з оркестром Й. Ельгісера.

– 1970-і роки – етап «доукомплектування» жанру (поява додаткових складових – валторнових і тромбових концертів), його стабілізації, формування іманентних ознак та збагачення типологічних різновидів: з'являються «юнацький» концерт (М. Сильванський, Ю. Щуровський, М. Бердієв, Я. Лапинський), жанр великого симфонізованого концерту (В. Гомоляка, О. Зноско-Боровський, М. Дремлюга), концерти поемної форми (Л. Колодуб, В. Гомоляка), а також синтетичний жанр – симфонія-концерт (О. Красотов).

– 1980–1990-і роки – активна стадія розвитку українського концерту для мідних духових інструментів, яка триває по сьогоднішній день. Вона носить синтезуючий характер в історії розвитку даного жанру, узагальнюючи досягнення попередніх періодів і тих тенденцій, що виникли в українській музиці останнього двадцятиліття: це нова якість лірики (Б. Синчалов), різні

форми жанрового синтезу (Л. Колодуб, О. Костін, Є. Станкович), багатоманітність композиторських технік та індивідуалізація художніх рішень (Л. Юріна) [6, с. 166–167].

На початку 21 ст. цей жанр вийшов на новий виток історичного розвитку. До створення концерту для мідних духових інструментів залучились представники різних генерацій української композиторської школи, як-от Л. Донник, Й. Ельгісер, С. Зажитько, Л. Колодуб, А. Томльонова, К. Цепколенко, О. Щетинський, Л. Юріна та інші. Актуальність пропонованої статті полягає у відсутності розвідок, присвячених дослідженню особливостей розвитку названого жанру на початку третього тисячоліття. Зокрема, аналітичні характеристики потребують концертні твори за участю мідних духових Й. Ельгісера.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Іманентні риси композиторського стилю автора розкрито на основі аналізу його мініатюр у статті Ю. Каплієнко-Ілюк [2]. Дослідженню жанрів концерту для труби та тромбона присвячено ґрунтовні дисертаційні роботи Б. Мочурада [5], Ф. Крижанівського [3], українського концерту для мідних духових інструментів як цілісного, водночас, розгалуженого явища І. Палійчук [6]. Хронологічні рамки цих праць охоплюють межу від витоків досліджуваного жанру по 20 ст. Відтак, дослідження концерту для мідних духових інструментів на новітньому етапі його розвитку знаходиться в актуальному руслі українського музикознавства.

Мета пропонованої статті – висвітлити жанрово-стильові особливості концертних творів за участю мідних духових Й. Ельгісера, що відтворюють одну з тенденцій розвитку названого жанру на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Й. Ельгісер (1929–2014) є одним із професійних композиторів Буковини, член НСКУ (2002). Важливе місце, поміж різножанрового фортепіанного репертуару, в його творчості посідають духові інструменти. Він є автором низки творів різних жанрів для труби, валторни, флейти, кларнета, фагота.

У 1968 р. Й. Ельгісер створив Концерт для труби з оркестром, який започаткував формування оригінального репертуару для труби у названому жанрі. Відзначимо, що цей Концерт, по суті, став першим українським твором, призначеним для виконання на концертній естраді (вперше прозвучав в інтерпретації Н. Міцнея). Сильовою моделлю зазначеного твору виступає романтична симфонічна поема, іманентними ознаками якої є внутрішня циклічність, багатство тем та образів, динамічне розгортання музично-тематичного матеріалу та ін. [6, с. 166–167].

Окрім згаданого твору, у 2002 р. автором у названому жанрі було написано два Концертино для труби та фортепіано, а також Концерт для валторни та фортепіано. Цим творам притаманне неоромантичне спрямування, мелодійність, опора на елементи музичного фольклору, сучасна гармонія.

Концертино для труби та фортепіано (B-dur) являє собою одночастинний цикл, структуру якого визначає складна тричастинна форма. Відтак, твір характеризує багатий спектр тем та образів. Так, в основі першого розділу (проста тричастинна форма) лежить типово романтичний схвильований образ. Мелодико-тематична лінія труби збагачена тріольними мотивами, у процесі свого розвитку вона ускладнюється хроматизмами. У середній частині музично-тематичний матеріал набуває експресивного звучання, яке приводить до репризи початкової теми. Відзначимо її модифікацію в інтонаційному аспекті – вона набуває рішучого звучання, своєю генезою апелює до жанру маршу. Невелика за обсягом сполучна тема синтезує у собі інтонації попередньо викладеного матеріалу, характеризується хвилеподібним розвитком, створює контраст до ліричного образу, який лежить в основі середньої частини складної тричастинної форми.

Мелодико-тематичний матеріал розділу *Andante sostenuto* своєю жанровою генезою апелює до пісенно-романсових джерел. Тема труби вирізняється наспівністю, плавністю руху, розкриває кантиленні можливості інструмента. У репризі відбувається, так звана, «жанрова модуляція» – романтично пристрасний образ змінюється й утверджується маршовим. Таке

завершення викликає асоціації з життєстверджуючим оптимізмом, вірою у перемогу всього світлого й доброго.

Інше Концертино для труби та фортепіано (B-dur) відрізняється від попереднього тричастинною циклічною структурою. Перша з них написана у формі сонатного Allegro, характеризується чіткими структурними гранями. Експозиція ґрунтується на притаманному цій формі контрасті енергійної головної партії та наспівної побічної, що звучить на тріольному тлі фортепіанної партії. Секвенційний розвиток музично-тематичного матеріалу приводить до невеликого за масштабом розробкового розділу, в основі якого лежить змагання між фортепіано і солістом, притаманне поезії концертного жанру. На грані між розробковою ділянкою та репризою звучить каденція труби, в якій автор розкриває технічний та виразовий потенціал інструмента. Вона характеризується багатою артикуляційною та агогічною палітрою, в інтонаційному аспекті апелює до теми головної партії.

У репризі музично-тематичний матеріал трансформується в образному відношенні: тема головної партії набуває романтично-пристрасного відтінку, а побічної – урочистого, святкового.

Друга частина (проста тричастинна форма) виявляє зв'язки із жанрами пісні та романсу. Мелодико-тематична лінія труби характеризується плавністю голосоведіння, у структурному аспекті укладається у широкого дихання фрази. У середньому розділі вона забарвлюється дещо схвильованим відтінком, який підкреслюється граничним співставленням динамічних відтінків.

Досить своєрідно автор вирішує фінал Концертино, який являє собою варіації на болгарську тему. Її характеризує притаманний болгарському фольклору синкопований ритмічний малюнок, діатонічний характер мелодії.

У першій варіації змінам підлягає ритмічний малюнок – з'являються дрібніші тривалості, діатонічний виклад музично-тематичного матеріалу збагачується хроматизмами. У другій варіації відбувається образна трансформація – пісенне начало змінює активний марш із притаманним йому пунктирним ритмічним малюнком. Третю варіацію розпочинає виклад теми в

аугментації у партії фортепіано. Саме їй надається пріоритет у проведенні музично-тематичного матеріалу, що є однією з характерних ознак жанру концерту. Контрастує із попередніми варіаціями четверта, в основі якої лежить сконцентрований, дещо похмурий образ. Тлом для її проведення слугують терпкі співзвуччя партії фортепіано, часом квартової структури. П'ята варіація своїми ознаками, як-от розмір 6/8, мінорний лад, пунктирний ритм, наспівність, тричастинна форма *da capo*, апелює до старовинного пасторального італійського танцю сициліани. В основі шостої варіації лежить скерцозний, гротескний образ. Його вдало підкреслює синкопа на першу долю такту мелодико-тематичної лінії труби, а також жорстке гармонічне тло партії фортепіано. Заключна варіація являє собою урочистий марш, який кореспондує із завершенням першої частини, утверджуючи, таким чином, оптимістичне начало композиції, також притаманне поезії концертності.

Аналізоване Концертино для труби та фортепіано написано за основними канонами жанру, до яких належать: концертний принцип змагання між солістом і фортепіано, що лежить в основі драматургічного розвитку всієї композиції; циклічність (три частини з відповідним контрастом образності і темпу). Інтонаційний словник твору складають пісенні жанрові джерела, які досить вдало поєднуються з сучасними гармонічними засобами.

Концерт для валторни та фортепіано виявляє зв'язки із романтичною симфонічною поемою. Вони відображаються в таких ознаках, як одночастинність із притаманною їй внутрішньою циклічністю, багатотемність, принцип монотематизму. Твір вирізняється багатим образним змістом. Головне смислове навантаження припадає на активний, рішучий образ першого розділу Концерту (*Allegro moderato*), який за масштабом є найбільшим – викладений у простій тричастинній формі. Її перший розділ ґрунтується на секвенційному розвитку – розкриває темброві особливості солюючого інструмента. У середньому розділі мелодико-тематична лінія підлягає розвитку, ускладнюється хроматизмами. На репризу припадає перша кульмінація твору – музично-тематичний матеріал спершу проводиться фортепіано в октавному

викладі – звучання набуває урочистого характеру. Розділ *Sostenuto* виконує роль сполучної частини до ліричних образів Концерту. В емоційному аспекті він розвиває попередній образ. Тематичний матеріал викладений дрібними тривалостями, ґрунтується на загальних формах руху, характерних для таких розділів форми.

Розділ *Animato*, свого роду, виконує роль скерцо у сонатно-симфонічному циклі. Мелодична лінія вирізняється дискретністю, цезурністю, багата в артикуляційному аспекті. Її тлом слугують тріольні мотиви – складова теми розділу *Allegro moderato*, які, практично, наявні у всіх розділах Концерту.

Andante виконує роль ліричного центру аналізованого твору. Мелодико-тематична лінія характеризується плавністю, наспівністю. У процесі розвитку вона набуває схвильованого, пристрасного відтінку, сягає кульмінаційної вершини, з якої розпочинається каденція солюючого інструмента. Вона синтезує в собі музично-тематичний матеріал попередніх розділів, зокрема, значне місце в ній займає розвиток тріольного мотиву. Загалом, цей розділ розкриває тембровий та технічний потенціал валторни.

У репризі яскраво виявляється іманентна ознака жанру концерту – змагання між фортепіано та солюючим інструментом. У кінці твору відбувається, як і вище проаналізованих творах, так звана “жанрова модуляція” – тема розділу *Allegro moderato* набуває характеру урочистого, піднесеного маршу.

Отже, Концерт для валторни та фортепіано за своїми стильовими ознаками знаходиться в річищі класико-романтичних традицій. При загальній традиційності музичної мови аналізований твір характеризується добрим відчуттям специфіки валторни. Концерт приваблює активним мелодичним розгортанням, багатством образного змісту, йому притаманні теплота тону, широта і пластичність музичного інтонування.

Висновки. Аналізовані твори концертного жанру Й. Ельгісера, поруч із авангардовими й епатажними опусами С. Зажитька, Л. Юріної, К. Цепколенко, А. Загайкевич та інших авторів, виявляють міцний зв’язок із класико-

романтичними традиціями, які виявляються у законах драматургії та формотворенні, музичній мові, оптимістичному закінченні композицій, що кореспондують із життєстверджуючим світоглядом композитора. Відтак, жанр концерту для мідних духових інструментів початку ХХІ ст. характеризується різностильовими уподобаннями митців. Зокрема, поміж прояву рис постмодернізму, експериментуванні щодо синтезу різних стильових напрямів, у тому числі протилежних за своєю художньо-естетичною сутністю, спостерігається опора авторів на класико-романтичні традиції. Все це визначає жанр концерту для мідних духових інструментів як яскраву вагому складову репертуару цієї галузі духового мистецтва та, ширше – української інструментальної традиції.

Список використаних джерел

1. Вакалюк П. В. Шляхи розвитку музики українських композиторів другої половини ХХ століття для труби (жанрові магістралі) // Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя : зб. наук. праць / упор. С. Д. Цюлюпа. Рівне : Волинські обереги, 2015. Вип. 7. С. 36–42.
2. Каплієнко-Ілюк Ю. Мініатюра як принцип композиторського мислення Йосипа Ельгісера // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мистецтвознавство / за ред. О. С. Смоляка. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім.В. Гнатюка, 2017. № 2 (вип. 37). С. 105–111.
3. Крижанівський Ф. П. Український концерт для тромбона в аспекті становлення і розвитку жанру : дис. ... канд. мист. : 17.00.03 / Одеська державна музична академія ім. А. В. Нежданової. Одеса, 2006. 244 с.
4. Луніна А. Сергій Зажитко: «Для мене сміх – річ досить серйозна» // Музика. 2014. № 4. С. 28.

5. Мочурад Б. І. Концерт для труби з оркестром в аспекті жанрово-стильової еволюції : дис. ... канд. мист. : 17.00.03 / Львівська державна музична академія ім. М. В. Лисенка. Львів, 2004. 185 с.

6. Палійчук І. С. Український концерт для мідних духових інструментів (1950-2000): формування, усталення, модифікації жанру : дис. ... канд. мист. : 17.00.03 / ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2007. 217 с.

7. Ракунова И. Н. Новые композиторские технологии: творчество Аллы Загайкевич. К. : Феникс, 2010. 208 с.

References

1. Vakaliuk P. V. Shliakhy rozvytku muzyky ukrainskykh kompozytoriv druhoi polovyny KhKh stolittia dlia truby (zhanrovi mahistrali) // Istoriiia stanovlennia ta perspektyvy rozvytku dukhovoї muzyky v konteksti natsionalnoi kultury Ukrainy ta zarubizhzhia : zb. nauk. prats / upor. S. D. Tsiuliupa. Rivne : Volynski oberehy, 2015. Vyp. 7. S. 36–42.

2. Kapliienko-Pliuk Yu. Miniatiura yak pryntsyyp kompozytorskoho myslennia Yosypa Elhisera // Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia : Mystetstvoznavstvo / za red. O. S. Smoliaka. Ternopil : Vyd-vo TNPУ im.V. Hnatiuka, 2017. № 2 (vyp. 37). S. 105–111.

3. Kryzhanivskiyi F. P. Ukrainskyi kontsert dlia trombona v aspekti stanovlennia i rozvytku zhanru : dys. ... kand. myst. : 17.00.03 / Odeska derzhavna muzychna akademiia im. A. V. Nezhdanovoi. Odesa, 2006. 244 s.

4. Lunina A. Serhii Zazhytko: «Dlia mene smikh – rich dosyt seriozna» // Muzyka. 2014. № 4. S. 28.

5. Mochurad B. I. Kontsert dlia truby z orkestrom v aspekti zhanrovo-stylovoi evoliutsii : dys. ... kand. myst. : 17.00.03 / Lvivska derzhavna muzychna akademiia im. M. V. Lysenka. Lviv, 2004. 185 s.

6. Paliichuk I. . Ukrainskyi kontsert dlia midnykh dukhovykh instrumentiv (1950–2000): formuvannia, ustalennia, modyfikatsii zhanru : dys. ... kand. myst. : 17.00.03 / IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. Kyiv, 2007. 217 s.

7. Rakunova I. N. Nove kompozitorskie tekhnologii: tvorchestvo Ally Zagaykevich. K. : Feniks, 2010. 208 s.

UDC 785.6 (477):788.1/4

**THE GENRE OF THE CONCERT FOR BRASS WIND
INSTRUMENTS J. ELGISER'S CREATIVITY**

Paliichuk Iryna Stepanivna,

Ph.D. of Art, undergraduate,

undergraduate of Ukrainian music and folk instrumental art

of V. Stefanyk Prycarpath National University

paliichuk@i.ua

The aim of the proposed article is to highlight genre-style features of concert works with the participation of brass wind instruments J. Elgiser, which reproduce one of the tendencies of the development of this genre at the present stage.

Research methodology and results. The methodology of the research is based on the application of evolutionary and historical methods – in revealing the processes of formation and further evolution of the investigated genre; stylistic and intonation analysis – in the study of concert works with the participation of brass wind instruments J. Elgiser.

Results. The analysis of these works testified that the analyzed works of the concert genre J. Elgiser, along with the avantgardic and eccentric opuses of S. Zazhitko, L. Yurina, K. Tsepko, A. Zagaykevich and the other authors, have a strong connection with classical-romantic traditions, which are manifested in the laws of drama and formative writing, the musical language, the optimistic completion of compositions that correspond to the life-affirming outlook of the composer. Thus, the genre of the concert for brass wind instruments at the beginning of the XXI century, is characterized by a variety of preferences of artists. In particular, among

the manifestations of the features of postmodernism, experimentation on the synthesis of various stylistic trends, including the opposite of their artistic and aesthetic essence, there is a support authors for classical and romantic traditions.

Novelty. The urgency of the proposed article lies in the lack of intelligence devoted to the study of the peculiarities of the development of the genre in the early 21st century, in particular the works of J. Elgiser.

The practical significance. The analytical materials of the proposed article will be useful for performers, researchers of the performance tradition.

Key words: genre, concert, brass wind instruments, J. Elgiser, Ukrainian music.

Відомості про авторів

Палійчук Ірина Степанівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Paliichuk Iryna Stepanivna, Ph.D. of Art, undergraduate of Ukrainian music and folk instrumental art of V. Stefanyk Prycarpath National University

050 2463450